

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.4.118-125>

Impulzy historického odkazu Marie Szymanowskej a jej inštruktívneho cyklu „Vingt Exercices et Préludes pour le Pianoforte“

The Impulses of Maria Szymanowska's Historical Legacy and Her Instructive Piano Cycle „Vingt Exercices et Préludes pour le Pianoforte“

Jordana Palovičová

Abstract

The article deals with the forgotten historical legacy of the distinguished Polish female piano virtuoso and composer Maria Szymanowska (1789-1831) and her inspiring instructive piano cycle „Vingt Exercices et Préludes pour le Pianoforte“ (Twenty Exercises for Pianoforte).

Keywords: Maria Szymanowska. Piano. Composer. Pianist. Vingt Exercices et Préludes pour le Pianoforte. Etudes.

Zabudnuté majstrovstvo Marie Szymanowskej

V retrospektívnom pohľade na dejiny hudobného umenia vynikajú (zo spoločenských dôvodov) predovšetkým reprezentanti mužského pokolenia, no výrazné impulzy v oblasti interpretácie, kompozície i pedagogiky prichádzali aj od inšpiratívnych umelkýň, ktoré boli vo svojej dobe oslavované a patrične rešpektované. K menám, ktoré neprávom zapadli prachom histórie, patrí určite aj fascinujúca Maria Szymanowska. Mnohé aspekty jej profesionálnej kariéry možno považovať za prelomové a kľúčové „odrazové mostíky“ pre neskoršie generácie. Maria Szymanowska (1789 – 1831) patrila k prvým virtuózkam vôbec, ktorých koncertné cesty smerovali pravidelne do mnohých európskych krajín. Jej klavírne umenie, porovnávané s Johannom Nepomukom Hummelom (Kroll, 2007), sa podľa *Allgemeine musikalische Zeitung* vynímalo „úžasne sebaistou tónotvorbou na jej nástroji, v spojení s jemnosťou a výraznou expresivitou“ (*Allgemeine musikalische Zeitung*, 1823, s. 759). Najmä po roku 1820, kedy sa po desiatich rokoch nevelmi šťastného manželského zväzku osamostatnila, nabrali jej koncertné aktivity na intenzite a podľa úvah Vladimíra Godára sa stala prvou európskou virtuózkou hrajúcou spamäti¹

¹ Pozn. prvenstvo, ktoré sa zvykne pripisovať o 30 rokov mladšej Clare Schumann.

(Godár, 2021). Mark Kroll, autor známej hummelovskej publikácie, uvádza viacero koncertov Szymanowskej, na ktorých uviedla Hummelov brilantný *Koncert a mol op. 85* (1823, 1824), čo nám dáva predstavu aj o jej fenomenálnom technickom arzenále (Kroll, 2007). Maria Szymanowska pochádzala z dobre situovanej varšavskej rodiny Wołowských. Lekcie hudby brala v úvodných rokoch podľa viacerých zdrojov u Antoniho Lissowského, Tomasza Gremma, neskôr u Karola Kurpińskiego, Franciszeka Lessela, respektíve u Józefa Elsnera (Suchowiejko, 1999), ktorý je nejedným „spojovníkom“ medzi ňou a o niečo mladším Fryderykom Chopinom (Tomaszewski, 2017). V medzinárodnom prostredí sa po prvýkrát predstavila v roku 1810. Po spomínanom útlme umeleckých ciest (aj z dôvodu materských povinností) priniesla tretia dekáda 19. storočia mnohé profesionálne úspechy, ku ktorým patril o. i. prestížny titul *Prvej klaviristky ich cárovňiných výsostí*, udelený v roku 1822 v Sankt Peterburgu. Aktívnu interpretačnú sféru opustila v sezóne 1827/28. Posledné roky jej životnej púte, ktorú predčasne ukončila epidémia cholery (1831), sa profilovala ako pedagogička a organizátorka kultúrneho života prostredníctvom svojho vyhľadávaného salónu (Suchowiejko, 1999). Mimoriadne podnetná pre jej súčasníkov bola však aj jej tvorba ako spojenie *stile brillante* a *stile galante* bazírujúca na národnom cítení. Chopin, ktorý obdivoval jej hru (Tomaszewski, 2007), nachádzal v jej skladateľskom odkaze dôležité inšpiračné momenty. Jej elegantný tvorivý prejav a melodická invencia vzbudili záujem viacerých vydavateľských domov ako Breitkopf & Härtel, Probst, Ricordi a i. (Gwizdalka, 2018). Centrom Szymanowskej kompozičného vesmíru bol jej milovaný klavír, ktorému venovala desiatky rozmanitých kompozícií ako nokturná, mazurky, polonézy, valčíky, cvičenia, respektíve prelúdiá a pod. pre klavír sólo, štvorročne a dokonca trojručne. Lyrický žáner nokturna, výdobytok Johna Fielda, nachádzajúci neskôr ideálne spracovanie pod rukami Fryderyka Chopina, priniesla do poľského prostredia práve Maria Szymanowska (Gwizdalka, 2018).

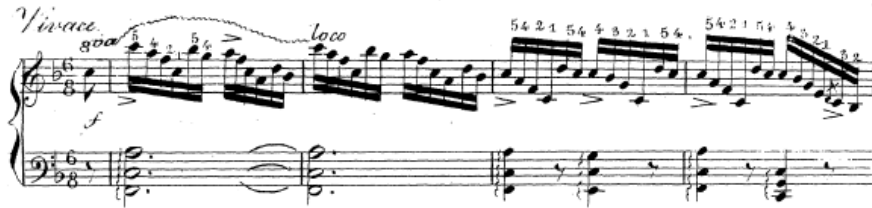
Vingt Exercices et Préludes pour le Pianoforte

Medzi jej diela pozoruhodných kvalít môžeme zaradiť rozsiahly cyklus *Vingt Exercices et Préludes pour le Pianoforte* (*Dvadsať cvičení a prelúdií pre pianoforte*), ktorý poskytuje dôležité impulzy pre klavírnú pedagogiku. Význam a pozíciu Szymanowskej dokazuje i fakt, že boli vydané renomovaným vydavateľstvom Breitkopf & Härtel v Lipsku. Prvú, kompletnú verziu z roku 1820 vystriedal o päť rokov neskôr výber pod názvom *Douze Exercices et Préludes* (*Dvanásť cvičení a prelúdií*, Nowak-Romanowicz, 1980). Autorka jasne nerozlišuje medzi „cvičením“ a „prelúdiom“, ktoré spomína v titule. Obdobný názov zvolili vo svojej tvorbe napr. Muzio Clementi – *Préludes et exercices* (Clementi, [s. a.]) či Henri Herz – *24 Exercices et*

préludes op. 21 (Herz, cca 1828). V rovine etudickej literatúry sa núka porovnanie s viacerými dielami podobného charakteru z približne rovnakého obdobia. „The glorious John“ (Cramer, 2022) t. j. v Anglicku domestikovaný nemecký klavirista Johann Baptist Cramer si za cieľovú skupinu svojich historicky prvých etúd z roku 1804, s explicitnou zmienkou slova „etuda“ (Predota, 2021), berie tých, „ktorí si želajú dôkladne študovať tento nástroj“ (Starosta, 2014, s. 41). Dobový virtuóz Friedrich Kalkbrenner vo svojom *opuse 20 – Etude pour le Piano Forte consistant en Vingt quatre Exercices dans tous les tons majeurs et mineurs* (Kalkbrenner, cca 1825) stavia do popredia hlavne exhibíciu svojich nepopierateľných technických možností. Muzio Clementi si v *Gradus ad Parnassum* z roku 1817 (Starosta, 2017) kladie ambiciózne ciele dosahovania klavírnych výšin, no po hudobnej stránke sa pohybuje skôr v menej vzrušujúcich „nadmorských výškach“. Na poli prelúdií Johann Nepomuk Hummel vydáva okolo roku 1815 24-časťový cyklus, no skladbičky majú vskutku len improvizачný ráz „zahrievacieho kúsku“ (Kroll, 2007). Szymanowskej skladby naopak predstavujú materiál vysokej úrovne, ktorý môžeme považovať za „predvoj“ koncertných etúd. Od ich vzniku uplynie len cca dekáda, kedy sa Chopin prihlási s titulom svojich revolučných *Etúd op. 10* (Tomaszewski, 2017). Szymanowskej kompilácia sa vyznačuje nielen inštruktívnym potenciálom pre študentov vyšších ročníkov konzervatórií a vysokých škôl, ale najmä obsahovými kvalitami a znalosťou nástroja po technickej, ako aj zvukovej stránke. Szymanowska ruka v ruke so *stile brillante* ťaží z priehľadných striebřistých diskantových polôh. Ponúka priestor na kultiváciu technickej, výrazovej, artikulačnej, ako aj farebnej palety adeptov klavírnej hry. Pre zjednodušenie z vyššie uvedených dôvodov budem voliť pomenovanie etudy. Takto o nich hovorí aj Robert Schumann. Označuje ich zároveň za „delikátne azúrové krídla“ a priznáva im v dobe ich vzniku novátorstvo a výnimočnosť, ktorá „sa medzičasom stala realitou“ (Schumann, 1836, s. 17). Skladateľka venovala cyklus kontese Zofii Chodkiewicz (Szymanowska, [s. a.]). Umelecky nadaná šľachtičná (1803 – 1871) bola nielen oceňovanou autorkou početných kvetinových výjavov a miniatúr (*Wazon z kwiatami, Bukiet w wazonie*), ale zveľaďovala aj svoj pianistický, respektíve skladateľský talent pod vedením Marie Szymanowskej, Carla Arnolda (Dybała, E., [s. a.]) či Johanna Nepomuka Hummela (Klodner, 1964). Maria Szymanowska v dvadsiatich častiach svojho inštruktívno-koncertného cyklu nevyužíva tóninové spektrum deklarovaného počtu skladieb. Etudy oscilujú medzi tóninami *C dur, D dur, d mol, Es dur, es mol, E dur, F dur, G dur, g mol, As dur, B dur*. Vzácnosťou sú jej prstokladové poznámky, prezrádzajúce fantáziu i praktického ducha starostlivého učiteľa.

Už prvá etuda *F dur (Vivace)* je svedectvom neobvykle veľkého aparátu Szymanowskej, ktorý dokumentuje aj portrét umelkyne od maliara Alexandra Kokulara (Kokular, 1825). Je postavená na rozkladových arabeskách vinúcich sa priestorom viacerých oktáv. V pedagogickom procese

je materiálom vhodným na rozvoj vláčných pohybov zápästia, respektíve lakťov.

Obr. 1: *Vingt Exercices et Préludes*, č. 1 *F dur*. Zdroj:

[https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_\(Szymanowska,_Maria_Agata\)](https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_(Szymanowska,_Maria_Agata))

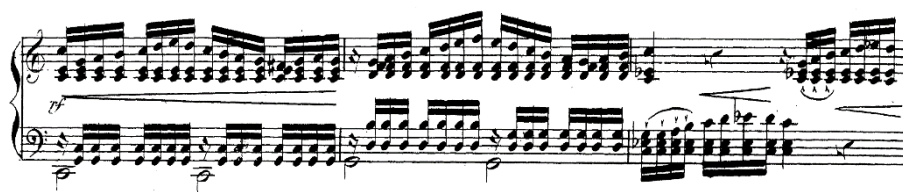
Etuda č. 2 *Es dur* (*Allegro moderato*) bazíruje na prvku koketných trilkov doplnujúcich pasážové postupy. Črtá sa tu aj symptomatická vlastnosť mnohých Szymanowskej diel – zvyčajne sa nezameriava len na jeden centrálny problém. V tomto prípade pasážový „terén“ etudy komplikuje skoková problematika v parte ľavej ruky. Niektoré krkolonné úseky sú ľahšie zdotateľné na základe busoniovského „technického frázovania“.

Etuda č. 3 *D dur* (*Moderato*) môže v pedagogickom živote vzhľadom na sekvenčné postupy lomených intervalov predstavovať ideálny priestor pre zdokonaľovanie pružnej rotácie zápästného okruhu.

V efektnom *Agitate g mol* (č. 4) sa objavuje element striedania rúk, ktoré využíval vo svojich *Essercizi*, respektíve sonátach už taliansky majster Domenico Scarlatti. Autorka najskôr exponuje terciové sekvencie v ambite oktávy v parte pravej ruky, neskôr pridáva s náznakom dynamickej diferenciácie ľavú ruku. Pritom vo väčšine prípadov stavia hráča pred nekomfortné kríženie horných končatín, navyše vo virtuóznom tempe. Ozveny scarlattiovských kompozičných postupov kríženia, prekladania a striedania rúk sú evidentné aj neskôr v *Etude č. 16 Es dur* (*Grazioso*).

Skladba pod poradovým číslom 5 (*Con moto. B dur*) má charakter rozsiahlej rozkladovej dvaatridsatinovej štúdie naprieč harmonicky rozmanitým terénom. Szymanowska sa zameriava na rovnomerný vývin oboch rúk, ich paralelné spojenia nevynímajú. Na zdotanie rozkladového vlnenia môžu byť nápomocné aj početné návrhy prstokladových riešení.

Priam dychberúce rachmaninovské parametre z hľadiska rozpätia ruky má krásna *Etuda č. 6 C dur*. V akordickom pohybe zasahuje hudobné tkanivo až do priestoru veľkej decimy (!). Okrem požiadaviek na vhodné fyziognomické vlastnosti vyvstáva neľahká požiadavka plastického vedenia melódie ukrytej v takto koncipovaných akordoch a hierarchizácie intervalovo-akordických štruktúr. Quasi operná cavatina ukrýva v sebe i náznaky *stile brillante* (terciové kaskády či bravúrny akordický záver).

Obr. 2: *Vingt Exercices et Préludes*, č. 6 C dur. Zdroj: [https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_\(Szymanowska,_Maria_Agata\)](https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_(Szymanowska,_Maria_Agata))

Marii Szymanowskej neboli cudzie ani humorné polohy, čo dokazuje v *Etudách* č. 7 a č. 13. Kým *Etuda F dur (Scherzando)* môže byť podobnou textúrou vhodným doplnkom pri príprave finále populárnej Beethovenovej *Sonáty d mol op. 31 č. 3*, hravá *Etuda B dur (Scherzo)* je vďačnou literatúrou pre osvojenie repetičného princípu, ktorý zdolávali klaviristi s väčšou ľahkosťou na klavíroch viedenského typu.

Obr. 3: *Vingt Exercices et Préludes*, č. 13 B dur. Zdroj: [https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_\(Szymanowska,_Maria_Agata\)](https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_(Szymanowska,_Maria_Agata))

Veľké nároky na uvoľnenie dľaňového svalstva a zápätia kladie nasledujúca *Etuda č. 8 Es dur (Con brio)*, ktorá spája rozklady v úzkej polohe s „výpadmi“ do širších polôh, nastupujúcimi zvyčajne na 2. dobe.

Centrálne časti albumu ukrývajú poetické skvosty kontemplatívneho rázu. *Etuda č. 9 B dur (Moderato)* sa ponáša na nokturmo a prináša stimulujúce momenty pre prácu na siahodlnej horizontále šestnástinových línii v delikátnom dialógu oboch rúk. *Comodo es mol (č. 10)* naznačuje úsporným materiálom a záchvevmi improvizáčného rázu skôr inklináciu k žánru prelúdia.

Štúdia *G dur (č. 11)* už naznačuje cestu veľkých virtuózov vrcholných rokov romantickej éry. Závratná skoková akrobacia je hodná Franza Liszta (pozn. v zredukovanej forme ju autorka využila v závere svojho *Nokturna B dur*). Keď Robert Schumann vyzdvihoval vyššie zmienené anticipačné kvality tohto cyklu, iste mal na mysli o. i. toto bravúrne *Con fuoco*, rovnako ako nasledujúce *Vivace Es dur (č. 12)*, obohatené o terciové, kvartové či akordické elementy.

Obr. 4: *Vingt Exercices et Préludes*, č. 11 G dur. Zdroj:
[https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_\(Szymanowska,_Maria_Agata\)](https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_(Szymanowska,_Maria_Agata))

14. *etuda d mol (Risoluto)* je naopak prístupná i pre nižšie ročníky. Szymanowska koncipuje part pravej ruky s akcentom na hru legato. Triolový pohyb sprevádza zádrž dlhších hodnôt. Menší diskomfort môže hráč pociťovať v strednom dieli, kde komponistka opäť uvádza prvky ťažšie obsiahnuteľné subtilnejším aparátom (sprievodné figurácie, ornamentácia).

Prvenstvo najdlhšej časti cyklu patrí *Etude č. 15 C dur*, ktorá zároveň predstavuje jednu z najľubeznejších skladieb *Vingt Exercices et Préludes*. I keď na prvý pohľad hlavná inštruktívna úloha spočíva v snahe docieľiť plynosť a kantabilnosť fráz v osminových notách vinúcich sa nad „šumom“ početných dvaatridsatín, hlavný prínos vidím v kultivácii koloristických prostriedkov.

Obr. 5: *Vingt Exercices et Préludes*, č. 15 C dur. Zdroj:
[https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_\(Szymanowska,_Maria_Agata\)](https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_(Szymanowska,_Maria_Agata))

Etuda č. 17 je opäť dôkazom nevšedných technických predispozícií Szymanowskej a dáva tušiť, že označenie ženského pendanta Hummela bolo oprávnené. Spleť rýchlych terciových či sextových, respektíve rozkladových postupov predpokladá interpreta pokročilého niveau.

„Jazdecká“ *Etuda č. 18 E dur* je jednou z mála štúdií, kde poľská umelkyňa dodržiava fokus len na jednu konkrétnu problematiku – tu na pôdoryse bodkovaného rytmu rozohráva „cval“ rozložených oktáv (ľavá ruka) a dvojmatov (part pravej ruky). *Etuda* je prístupná a využiteľná v osnovách konzervatórií, pedagogických fakúlt i vysokých hudobných škôl.

V predposlednej skladbe cyklu v dosiaľ nevyužitej tónine *As dur* skladateľka výraznejšie angažuje ľavú ruku ako nositeľku tematického materiálu. Objavuje sa aj požiadavka artikulačnej rôznorodosti.

Finále *Dvadsiatich cvičení a prelúdií* „korunuje“ *Première Pianiste de Leurs Majestés les Impératrices de Russie* oktávami, ktoré zasadzujú do prostredia relatívne pokľudného tempa s požiadavkou striktného cantabile, a to v rámci celej etudy.

Obr. 6: *Vingt Exercices et Préludes* č. 20 *F dur*. Zdroj:

[https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_\(Szymanowska,_Maria_Agata\)](https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_(Szymanowska,_Maria_Agata))

Využitie tohto primárne brilantného prvku na účely kultivácie kantilény dokazuje Szymanowskej akcent na tónovú kultúru a zároveň predstavuje skladbu, ktorá si vyžaduje zapojenie väčších celkov hracieho aparátu, jasnú zvukovú predstavu i pedalizačnú zbehosť.

Môžeme konštatovať, že *Vingt Exercices et Préludes* jednoznačne prinášajú inšpiratívne podnety aj pre súčasný pedagogický a koncertný život. Ich šarm, melodicko-harmonická podmanivosť a rôznorodosť technických úloh sú atraktívne pre mladých pianistov a predstavujú vhodné doplnenie k využívaným dielam inštruktívneho charakteru.

Bibliografia

- Clementi, C. [s. a.]. *Preludes et Exercices* [online]. [cit. 25. decembra 2022]. Dostupné z: [https://imslp.org/wiki/Preludes_and_Exercises%2C_Op.43_\(Clementi%2C_Muzio\)](https://imslp.org/wiki/Preludes_and_Exercises%2C_Op.43_(Clementi%2C_Muzio))
- Dybała, E. [s. a.]. *Zofia z Chodkiewiczów Ossolińska* [online]. Kozłówka : Muzeum Zamoyskich v Kozłówce, [s.a.]. [cit. 25. decembra 2022]. Dostupné z: <https://www.muzeumzamoyskich.pl/zofia-z-chodkiewiczow-ossolinska>
- Godár, V. 2021. *Programový bulletin koncertu Maria Szymanowska (1789 – 1831) – portrét skladateľky*. Albrechtina. (Ne)známa hudba : Bratislava, 2021. 8 s.
- Gwizdalka, D. 2018. *Maria Szymanowska* [online]. Hamburg : Musik und Gender im Internet, [2018] [cit. online 25. decembra 2022]. Dostupné z: https://mugi.hfmt-hamburg.de/receive/mugi_person_00000810;jsessionid=6E36F7481B9CB5C0718C496F61974847?XSL.back=S&lang=de

- Herz, H. cca 1828. *24 Excercices et préludes op. 21*[hudobnina]. Bonn : Simrock, cca 1828. 48 s.
- Johann Baptiste Cramer [online]. Oxon : Edition HH. 2022. [cit. 25. decembra 2022.] Dostupné z: https://www.editionhh.co.uk/ab_JBcramer.htm
- Kalkbrenner, F. cca 1825. *Etude pour le Piano Forte consistant en Vingt quatre Excercices dans tous les tons majeurs et mineurs. Cahier 1* [hudobnina]. Bonn : Simrock, cca 1825. 31 s.
- Klodner, A. 1964. Neznámy list Márie Szymanowskej. In: *Slovenská hudba*. roč. VIII., č. 10, s. 333.
- Kokular, A. 1825. *Portret Marii Szymanowskiej przy fortepianie* [online]. [cit. 25. decembra 2022]. Dostupné z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Maria_Szymanowska-Kokular_Aleksander.jpg
- Kritika koncertu Maria Szymanowskej. 1823. In: *Allgemeine musikalische Zeitung*. 1823, č. 46, 12. november 1823, s. 759.
- Kroll, M. 2007. *Johann Nepomuk Hummel: A Musician's Life and World*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2007. 503 s. ISBN-13: 978-0-8108-5920-3.
- Nowak-Romanowicz. 1980. Heslo Maria Szymanowska. In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians 18/Spiridion to Tin whistle*. 1980. London : Macmillan Publishers Limited, 1980. 843 s. ISBN 0-333-23111-2.
- Predota, G. 2021. *Beethoven's Teaching Resource Johann Baptist Cramer: "Studio per il pianoforte"* [online]. Hong Kong : Interlude, 2021. [cit. 25. decembra 2022.] Dostupné z: <https://interlude.hk/beethoven-teaching-resource-johann-baptist-cramer-studio-per-il-pianoforte/>
- Schumann, R. 1836. Maria Szymanowska, 12 Études. In: *Neue Zeitschrift für Musik*, 1836, zv. 4 (január až júl 1836), s. 17.
- Starosta, M. 2014. *Kapitoly z dejín klavírneho umenia a pedagogiky klavírnej hry*. Bratislava : Vysoká škola múzických umení, 2014. 204 s. ISBN: 9788089439577.
- Suchowiejko, R. 1999. *Album Musical Marii Szymanowskej / De Maria Szymanowska*. Kraków : Musica Iagellonica & Société Historique et Littéraire Polonaise, 1999. 487 s. ISBN 83-7099-087-8.
- Szymanowska, M. [s. a.]. *Vingt Excercices et Préludes pour le Pianoforte* [online]. [cit. 25. decembra 2022]. Dostupné z: [https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_\(Szymanowska,_Maria_Agata\)](https://imslp.org/wiki/20_Exercises_and_Preludes_(Szymanowska,_Maria_Agata))
- Tomaszewski, M. 2017. *Frédéric Chopin und seine Zeit*. Laaber : Laaber Verlag, 2017. 358 s. ISBN 978-3-89007-448-1.

Doc. Jordana Palovičová, ArtD.

Katedra klávesových nástrojov

Vysoká škola múzických umení, Hudobná a tanečná fakulta

Zochova 1, 813 01 Bratislava

jordanapalovic@centrum.sk